

AVRUPA'DA GÜVENLİK YAPILANMASININ YENİ PARAMETRELERİ VE TÜRKİYE'NİN DURUMU

Hasret ÇOMAK*

Özet:

Bu makalede Avrupa Birliği bütünleşmesinin bir parçası olan güvenlik alanındaki işbirliğinin ortaya çıkan gelişmeler karşısındaki değişimi ve bu çerçevede Türkiye'nin pozisyonu değerlendirilmektedir. Makalede önce güvenlik kavramındaki değişimler incelenmekte, ardından da Avrupa'nın geleceği ile ilgili güvenlik üzerine üretilen senaryolar ele alınmaktadır. Son bölümde ise bu gelişmeler ve değişik yaklaşımlar kapsamında Türkiye'nin durumu incelenmektedir. Avrupa Türkiye ilişkileri, özellikle NATO, Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası bağlamında değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, hem küresel terör, kaçakçılık, para akıama gibi sorunların çözümündeki rolü sebebiyle, hem de Orta Doğu, Orta Asya gibi özellikle enerji kaynaklarının yoğun olduğu bölgelere komşu olması sebebiyle, bu makalede Türkiye'nin Avrupa savunması açısından halen çok önemli bir yeri olduğu savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

AB, Güvenlik ve Türkiye, NATO, Batı Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT).

Abstract:

This article evaluates the changes in security as a part of European integration and Turkey's respective position. The article initially analyzes the changes in the concept of security and then discusses security scenarios on European Security. The final part examines Turkey's position vis-a-vis those new developments and new approaches. In this sense, EU-Turkey relations are taken into consideration within the perspective of NATO, Western European Union and European Security and Defence Policy. To

* Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı.

conclude, both for having a strategic role in solving problems such as global terrorism, illegal trafficking of persons, arms and drugs or money laundering operations, and for being geographically close to significant energy fields such as the Middle East or the Central Asia, this article argues that Turkey has still been an important element of European Security prospects.

Keywords:

EU, Security and Turkey, NATO, Western European Union, European Security and Defence Policy (ESDP), Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE).

Giriş

Avrupa Birliği Dışişleri Bakanları, 3 Ekim 2005'de uzun tartışmalar ardından Türkiye'nin tam üyelik müzakereleri başlatma kararı aldı. Bu kararın alınması çok kolay olmamış ise de, alınabilmiş olması önemlidir. Zira bu karar, bir yönüyle temelleri Ankara Antlaşmasına dayanan Türkiye-AET (AB) ilişkilerinin nihai hedefine kilitlendiğini ortaya koymakta, öte yandan da Avrupa'da güvenlik yapılanmasını önemli ölçüde etkileyecek yeni bir dönemin başlangıcını simgelemektedir.

Gerçekten de Batı Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde başlayan işbirliği hareketi, çeşitli aşamalardan geçerek içinde bulunduğumuz dönemde ekonomik ve parasal bütünleşme düzeyine ulaşmıştır. Genişleme ile paralel seyir takip eden bu sürecin önümüzdeki yıllarda alacağı biçim pek çok faktörden etkilenecektir. Halen onay aşamasında bulunan Avrupa Birliği Anayasasında dış politika ve güvenlik hayati önem taşıyan konuların arasında sayılmaktadır. Anayasada, ortak dış politika ve güvenlik politikası şemsiyesi altında yürütülen çalışmaların nihai hedefinin ortak güvenlik politikası olduğu kayıt altına alınmıştır. Öngörülen kurumsal yeniliklerin başında Avrupa Dışişleri Bakanlığı tesis edilmesi gelmektedir. Anayasada bu alandaki yeniliklerin temeli, aslında Avrupa Birliğinin jeostratejik çıkarlarının ve dünyadaki rolünün tanımlandığı, 2003 yılında açıklanan Avrupa Güvenlik Stratejisine dayanmaktadır. (Solana, 2003)

Bu süreci takviye eden bir başka gelişme de, Avrupa Birliğine komşu olan ülkelerle yakın siyasi-ekonomik ilişki kurulması ve diyalogun canlandırılmasını öngören Avrupa Komşuluk Politikasıdır. Gerek Avrupa Güvenlik Stratejisinin, gerekse Avrupa Komşuluk Politikasının hedefi aynıdır: Sınırları genişleyen Avrupa'da sürdürülebilir ekonomik kalkınma için istikrar sağlamak ve AB etrafında dostluk halkası oluşturmak ve

böylece Avrupa'da değişen parametreler çerçevesinde ortak bir güvenlik alanı kurmak.

Türkiye'nin AB ile tam üyelik müzakerelerine başlaması, başka unsurlar yanında Türkiye'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasına uyumunu gerektirmektedir. Halen oluşum aşamasında bulunan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasına kısa sürede NATO merkezli mevcut yapılanmayı radikal biçimde değiştirmesi beklenmemekle birlikte, gelecekte Avrupa güvenliğinin temel dayanaklarından biri olacağı kesinlik kazanmıştır. (Sandıklı, 2001)

Bu çalışma, soğuk savaş sonrasında Avrupa güvenlik yapılanmasının geleceğini ve Türkiye'nin bu süreçteki rolünü sorgulamayı amaçlamaktadır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak güvenlik kavramının değişen sınırları ele alınmaktadır. İkinci bölümde, Batı Avrupa'da güvenlik sisteminin geleceğine ilişkin senaryolar üzerinde durulmakta ve son bölümde ise Türkiye'nin değişen koşullar çerçevesinde Avrupa güvenliğindeki rolü incelenmektedir.

1. Güvenlik Kavramının Değişen Sınırları

Güvenlik kavramı, günümüzde ulusal devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen temel belirleyici unsurların başında gelmektedir. Sürekli bir güvenliğin tesis edilmesi temel amaç olmakla birlikte, güvenlik kavramından ne anlaşılması gerektiği, güvenliğin sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği konusunda görüş birliği yoktur. "Siyasal gerçekçilik" ya da "realist yaklaşım" olarak adlandırılan uluslararası ilişkilerin klasik yaklaşımında güvenlik, gücün bir uzantısı olarak ele alınmaktadır. Güçlü olduğunuz zaman, bir güvenlik yapılanması (*pax*) tesis eder ve kendinizi güvende hissedersiniz. İdealistler ise güvenliği barışın bir sonucu olarak ele almaktadır. Bu ekole göre, güvenlik, ancak hukukun ve kurumların normları tesis edildiği zaman sağlanabilir.

Başka güvenlik tanımları da var: Arnold Wolfer'e göre güvenlik, "elde edilen, sahip olunan değerlere karşı tehdidin yok olduğu durum"dur. Baldwin ise bu tanımlı genişletmekte ve güvenliği, "sahip olunan değerlere karşı bir zararın en düşük olduğu hal" şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım güvenlik için sadece başlangıçtır, ampirik çalışmalar için güvenliğin daha geniş çerçevede irdelenmesi gerekmektedir. Örneğin, "Kimin güvenliğini konuşuyoruz?" sorusu önemlidir. Analiz düzeyi olarak devlet esas alındığında güvenliğin asgari amacı, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığı korumaktır. (Baldwin, 1997)

Geleneksel ekollerde güvenlik kavramı, dar bir çerçevede, askeri/stratejik düzlemde ele alınmıştır. Üstelik realist okulun güvenlik ile güç arasında ilinti kurması, sorunu daha da karmaşık hale getirmiş ve kendi içinde çelişkiler yaratmıştır. Zira, güç unsuru kullanılarak başkalarının aleyhine bir statüko yaratılması, güvenlik kavramına kendisi ile çelişmektedir. Başkalarının güvenliği tehlikeye düşünce, güvenliğin varlığı tartışmalı hale gelmekte; bu koşullarda sağlanan statüko, riskin minimum düzeye indirildiği durumu ifade etmemektedir.

Soğuk savaş döneminde büyük devletler arasındaki askeri rekabet, uluslararası sistemin temel belirleyici özelliğini oluşturduğu için, güvenlik de, doğal olarak, bu parametreler çerçevesinde ele alınmıştır. Bununla birlikte, askeri araçların aşırı vurgulandığı eski ulusal güvenlik algılamaları günümüzün küresel güvenlik sorunlarının ihtiyacını karşılamaktan uzaktır. Geleneksel güvenlik perspektifine göre, güvenlik, devletler arası güç ve çekişme ile ilintilidir. Askeri tehditler ve "düşman" geleneksel güvenlik anlayışının ana konularıdır.

İki kutuplu sistemin yıkıldığı 1991 sonrasında güvenlik kavramının anlamı ve kapsamı, küresel düzeydeki gelişmelere paralel olarak, önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Soğuk savaş döneminde güvenlik, uluslararası politikanın stratejik sorunları arasında "birinci derece politika" (*high politics*) konusu olarak ele alınmakta ve dar anlamda, yani sadece askeri/stratejik çerçevede değerlendirilmekteydi. Oysa günümüzde "ikinci derece politika" (*low politics*) konuları olarak bilinen birçok konu uluslararası politikanın kapsamı içine girmiştir. Artık kalabalık okul sınıfları, gelir dağılımı bozukluğu, doğal çevrenin yok olması, işsizlik, enerji kaynaklarının yetersizliği gibi olgular, bir ülkenin güvenliğini ve aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden faktörler arasında sayılmaktadır.

Güvenlik kavramının sınırları, 1980'lerin ortalarından itibaren değişmeye başlamıştır. Doğu-Batı çekişmesinin yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladığı bu yıllarda uluslararası güvenlik yeni tehditlerle karşı karşıya kalmış; bu gelişmelerin sonucu olarak da, ekonomik, siyasi, toplumsal sorunlar ve çevreyi güvenlik kavramı içinde değerlendiren yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Yeni dönemde tehdidin boyutlarının genişlemesine paralel olarak güvenlikten ne anlaşılması gerektiği yeniden tanımlanmıştır. Bu evrede dikkati çeken en önemli düşünce, "ortak güvenlik" veya "kapsamlı güvenlik" adını alan yaklaşımdır. Buna göre, hiçbir ülke kendi güvenliğini aynı zamanda başkalarının güvenliğini arttırmadan sağlayamaz. Bir başka ifade ile, hiçbir ülke, diğer ülkeleri kendi

güvenliği için tehdit olarak algıladığı sürece güvenlikte değildir. Kapsamlı güvenlik; uluslararası güvenliğe en büyük tehdidin, ülkelerin kendilerinden değil, ülke içinde veya ülkeler arasındaki gelir dağılımı bozuklukları, çevre sorunları, nükleer savaş gibi sorunlardan kaynaklandığı varsayımına dayanmaktadır.

Güvenliğin başka tanımları da var. Örneğin Emma Rothschild, bu kavramın uluslararası ilişkilerdeki yerini ve rolünü farklı bir bakış açısı ile irdelemektedir. Rothschild'e göre, "güvenlik tanımları veya ilkeleri, uluslararası siyasetin iyi düzenlenmiş kurumlarıdır." Güvenliğin ilkeleri ve tanımları, kamuoyunun yönlendirilmesinde, hükümetlerin politika belirlemesi ve uygulamasında, paranın ve gücün dağılımında başat rol oynamaktadır. (Rothschild, 1995)

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1987 yılında Silahsızlanma ve Kalkınma Konferansı'nda yaptığı güvenlik tanımı ise şu şekildedir: "Güvenlik, tüm uluslar için başta gelen bir önceliktir. Güvenlik, aynı zamanda hem silahsızlanma, hem de kalkınma için temel oluşturmaktadır. Güvenliğin sadece askeri yönü yoktur; aynı zamanda siyasi, ekonomik, insani ve çevresel boyutları bulunmaktadır."

Tüm bu tanımları ve bulguları, son yıllardaki gelişmelerle birlikte değerlendirdiğimizde güvenlik kavramının içeriğinin genişlediğini görüyoruz. Günümüzde; güvenlik, sadece savaştan korunmak veya savaşı engellemek olarak anlaşılmamakta, bunun yanında hayatta kalabilmeyi ve refahı etkileyecek tehlikelerden korunmayı da içermektedir. Savaştan koninmanın tek yolu askeri tehditlere karşı koymak değildir. Olası savaş nedenlerine dikkat etmek ve çatışmaları bir savaşa yol açmadan önce, en erken düzeyde çözüme kavuşturmak güvenliği sağlamak için doğru yaklaşımlardır.

Geleneksel tehditler aynı kalmakla birlikte günümüzde güvenlik, global düzeydeki tüm gelişmelerden etkilenir hale gelmiştir. Bunların başında da dünya ekonomik/siyasal sisteminin yapısı gelmektedir. Global düzeyde eskiden Doğu-Batı arasında uzanan çatışma eksenini, bugün Kuzey-Güney doğrultusuna kaymıştır. Bunun başlıca nedeni de, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki refah düzeyi ve hayat tarzlarındaki derin uçurumdur. Öte yandan doğal felaketler, mülteci akınları, terör eylemleri, etnik milliyetçiliğin yükselmesi gibi olgular da devletlerin güvenliğini doğrudan veya dolaylı şekilde ilgilendirir hale gelmiştir.

Dar anlamda ortak güvenlik kavramı, ittifak oluşturmayı içermektedir. Bu çerçevede, devletlerin, başka devletlerle güvenlik amacıyla işbirliği yapmasının nedenlerinin başında, hepsinde ortak bir amacın oluşması, fakat

devletlerin öz kaynaklarının ve kapasitelerinin bu amaca tek başlarına ulaşmakta yetersiz kalması gelmektedir. Bu amaç, statükocu bir niteli taşıyabileceği gibi, yayılmacı da olabilir.

Ayrıca devletler, özkaynakları yeterli olsa bile yine de kolektif güvenlik için ittifak oluşturmayı tercih edebilirler. Bunun nedeni de söz konusu amaca ulaşmanın maliyetini azaltmak, meşruiyet sağlamak veya etki alanını genişletmek olabilir. Ortak güvenlik, daha geniş çerçevede irdelendiğinde kavramın, dar anlamda ittifak oluşturmayı da içine aldığı, bununla birlikte güvenliğin bölgesel ve global düzeyde sağlanması anlamı taşıdığı görülmektedir.

21'nci yüzyıla Avrupa yeni güvenlik sorunları ile girmekte ve bu d güvenlik ilişkileri ve kurumsal yapılar açısından çok farklı belirlemeleri ve gelişmeleri gündeme getirmektedir. Bu durum, mevcut uluslararası kuruluşların çoğunun rol ve fonksiyonlarını değiştirmekte, bazılarının yol olmasına neden olmakta ve bunun yanında yenilerinin yaratılmasına da imkan sağlamaktadır. Bu gelişme yeni ve çok farklı güvenlik sisteminin gelişmesine yol açmaktadır. Bu nedenlerden dolayı Avrupa, 21'nci yüzyıldaki değişikliğin kesişme noktasında bulunmaktadır. Yeni güvenlik yaklaşımındaki gelişmeler Avrupa'nın yeni güvenlik yapısını büyük oranda etkileyebilecektir.

Avrupa'nın geleceğinin inşası, örgütsel ve politik gelişmesine ilişkin birbirine rakip görüşler bulunmaktadır. Avrupa güvenlik sistemi açısından NATO klasik bir ittifak niteliği mi gösterecektir, yoksa yeni güvenli sistemine uyum açısından kendini geliştirecek ve reform yapacak mıdır? Avrupa Birliği kendi güvenlik ve dış politikasında yeni bir gelişme gösterecek midir? AGİT'in Avrupa'daki rolü ne olacaktır? AGİT'in doğu-batı yakınlaşmasına etkisi ne olabilir? Doğu-Batı çatışmasında Avrupa savaş öncesi çok kutuplu istikrarsızlık ve milliyetçi rekabetler açısından geriye mi dönecektir?

2. Avrupa İçin Güvenlik Senaryoları

21'inci yüzyılda Avrupa'nın değişen güvenlik yapısı altında ve ışığında birbirinden farklı özellikler taşıyan güvenlik senaryoları telaffuz edilmektedir. Bunların başlıcaları Atlantik İlkeleri Benimseyen Avrupa Senaryosu, Batı Avrupa Savunma Topluluğu Senaryosu, AGİT Merkez Güvenlik Senaryosu ve son olarak Devletler Avrupası Senaryosu olarak sıralanmaktadır.

2.1. Atlantik İlkelerini Benimseyen Avrupa Senaryosu

Bu senaryoda; NATO, Soğuk Savaş sonrası dünyanın isteklerini başarıyla uyguladığı ve 21'inci yüzyıl Avrupasının merkezi kurumlarını geliştirdiği benimsenmektedir. Burada İttifakın Avrupa güvenlik sistemini muhafaza altına aldığı eski ve yeni dünya arasında stratejik birliğin anahtar kurumsal ifadelendirilmesini sağladığı kabul edilmektedir.

Bu senaryoda, NATO'nun Avrupa'nın güvenliğine ilişkin tartışmalar ve danışmalarda önemli bir forum olduğu varsayılmaktadır. Gerçekten de günümüzde NATO, salt üyelerin güvenliği ile ilgili bir forum karakteri taşımamaktadır; aynı zamanda, Doğu-Batı güvenlik tartışmasının yapıldığı forum olarak dikkatleri üzerine toplamaktadır. Bu nedenle, BDT ülkeleriyle yoğun bir siyasal temaslar ağı geliştirilmiştir. Bu şekilde batılı ülkeler için NATO, kolektif savunma ve caydırma görevini yapmış ve BDT ülkeleriyle yapıcı işbirliğinin geliştirilmesini öngörmüştür. Bu senaryoya göre, NATO sağlam ve sürekli bir İttifak olarak görülmüş ve çoğulcu Avrupa güvenlik sistemi içinde varlığını sürdürebileceği kabul edilmiştir. Bu model, Avrupanın Atlantik ilkelerini benimseyen bir yaklaşımıdır. Bu da NATO'nun Avrupalılaşması ve BDT ülkeleriyle işbirliğinin geliştirilmesidir.

NATO merkezli Atlantik ilkelerini benimseyen Avrupa kavramı, NATO'nun yapısında değişiklik olabileceğini ve Avrupa'nın yeni şartlarına süratle uyum sağlayabileceğini varsaymaktadır. Bu da NATO'nun siyasal rolünün güçlenmesini içermektedir. Politik rolünün gelişmesi yanında, Atlantik ilkelerini benimseyen Avrupa modeli, NATO'nun askeri stratejisini ve güç yapısını gözden geçireceğini kabul etmektedir. Bu yaklaşım 22-23 Nisan 1999 Washington Zirvesi'nde dile getirilmiştir.

Avrupa'nın güvenliğine ilişkin bu modelde ittifakın askeri stratejisi ve genişleme politikası NATO'nun giderek Avrupalılaşırılması ile birlikte sağlanabilecektir. NATO içinde daha yakın güvenlik birimlerinin geliştirilmesi, İttifak içinde Avrupalıların daha üst komuta mevkiinde bulunmaları ve ABD'nin Avrupa'daki doğrudan askeri yükümlülüklerini azaltmak, bu modelin öngördükleri önemli esaslardır. İttifakın Avrupalılaşırılması için Fransa'nın NATO'nun askeri yapısı ile yakın bir ilişkide bulunması, Avrupa güvenliği için gelecekte önem arz etmektedir.

Atlantik ilkelerini benimsemiş Avrupa'da; NATO'nun siyasal rolünün genişlemesi, askeri oluşumun yeniden yapılandırılması ve Avrupa ayağının güçlendirilmesi önemli bir gereksinim olarak değerlendirilmektedir. Bu gelişme BDT ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesini ve daha da yaygınlaştırılmasını sağlayabilmektedir. İttifak, NATO bölgesi dışında

müdahaleler yapılmasına izin vermektedir. NATO merkezli Avrupa güvenlik sistemine en büyük engel Fransa, İspanya, Yunanistan ve İtalya gibi İttifak'a dahil bir dizi ülkenin tutumudur. Fransa özellikle; "güvenlik giderek politika ve ekonomiye dayalıdır ve Avrupa Birliği, bölgede NATO'dan daha önemlidir" görüşünü ileri sürmektedir.

Bu senaryo, NATO merkezli Atlantik ilkelerini benimseyen Avrupa güvenliği sistemini öngörmektedir. Buna göre NATO, Soğuk Savaş sonrası düzenlenmenin özünü oluşturmaktadır. Bu model Avrupa güvenliğine ilişkin sorunları öngörmektedir;

NATO merkezli Avrupa güvenlik sistemi Atlantik İttifakının yapısı çerçevesinde oluşturulmalıdır. Avrupa'nın geri kalan kısmı bu düzenlemeden yarar sağlayabilir. NATO bir istikrar faktörüdür. Bu yaklaşım, Avrupa'nın barışçı devletlerine herhangi bir tehdit oluşturmayacaktır.

Atlantik ilkelerini benimseyen Avrupa güvenlik sistemi, ABD'nin Avrupa'daki işlerde güçlü bir rol üstlenmesini öngörmektedir. Avrupa'da NATO, istikrar için öncelikli bir faktördür. Atlantik ilkelerini benimsemiş bir Avrupa, Alman güçleriyle genişletilmiş Avrupa ve Atlantik ötesi yapılar ile bütünleşme açısından bir güvenlik sağlayabilecektir. Bu da Almanya'nın komşuları açısından açık bir güvenlik garantisi olabilecek ve Almanya'nın yalnızlaşmamasını sağlayabilecektir.

Güncellenmiş ve askeri olarak yeniden yapılandırılmış bir NATO kolektif savunma planlamasını ve bütünleşmiş askeri yönetim yapılarını koruyabilecektir. Bu nedenle Avrupa'da savunma politikalarının yeniden ulusallaştırılmasından kaçınılabilecektir. Bu da günümüzde 26 NATO üyesi ülkedeki savunma harcamalarında kesintiler yapılmasını ve askeri yeniden yapılanmaları kolaylaştırabilir. Bu gelişme NATO'nun mevcut askeri komuta yapılarından yararlanmasını ve Batı'nın alan dışı ortak hareketlerde koordinasyon sürecini hızlandırabilir.

Avrupa kıtasında güvenlik ve istikrarı sağlayan bir unsur olarak NATO, bu kıtada kolektif savunmanın yanında yeni bir kolektif güvenlik sistemi görevini görebilecektir. Avrupa Birliği, Avrupa'nın ekonomik büyümesinin bir motoru olarak faaliyet gösterebilecektir. Bu noktada NATO, daha işbirlikçi ve kolektif güvenlik sistemine geçişte siyasal güvenin ve ekonomik karşılıklı bağımlılığın bir iskeletini sağlayabilecektir.

NATO merkezli güvenlik sisteminin dezavantajları şunlardır: NATO, öncelikle Soğuk Savaşın bir ürünüdür. NATO, SSCB'yi Avrupa'nın dışında, ABD'yi içinde tutmak için düzenlenmiştir. Böyle bir Soğuk Savaş

İttifakı, Avrupa güvenlik sisteminde; yeni ve daha yakın bir işbirliğini sağlamaya uygun değildir. Çünkü NATO'nun, geçmişte Doğu-Batı ilişkilerinde işbirliği açısından başarılı bir fonksiyonu olamamıştır. Özellikle 1980'li yıllarda Batı Avrupalı devletler, kendi dayanışma politikalarına ve işbirliğine yönelmişler, savunma ve caydırma görevleri NATO'ya kalmıştır. NATO'nun "alan dışı" güvenlik sorunlarına uygun bir yapı oluşturamadığı ileri sürülmektedir. Avrupa'nın güvenliğine ilişkin pek çok tehdidin, gelecekte NATO bölgesi dışından kaynaklanabileceği değerlendirilmektedir. NATO'nun böyle sorunları çözümlemesine ilişkin bir organizasyon olamadığı iddia edilmektedir. Özellikle Almanya ve Fransa, NATO'nun alan dışı sorumluluğunun geliştirilmesi yaklaşımının uluslararası sistem tarafından kabul edilemeyeceğini ileri sürmektedir.

Yeniden yapılandırılmış NATO; yeni güvenlik sistemine dayanmak ve ABD'nin Batı Avrupa üzerinde üstünlüğünü haklı kılmaktadır. NATO içindeki ABD liderliği, "Batı Avrupa'da daha düşük düzeyde politik bağlılığı yansıtır" ve "Batı Avrupa'daki bağlılığın yüksek düzeyde gelişmesini engeller" görüşü ileri sürülmektedir. Batı Avrupa, iddia edildiğine göre artık ABD aracılığına gereksinim duymamaktadır. ABD çıkarları, stratejik ve ekonomik sorunlar açısından Avrupa'dan gittikçe uzaklaşmaktadır. ABD liderliğindeki İttifak ile kendi kendini yöneten ve dönüşüm sağlayan İttifak ile Batı Avrupa yaklaşımı bağdaşmamaktadır.

NATO merkezli Atlantik ilkelerini benimsemiş Avrupa, Güney Doğu Avrupa ülkelerini üye olarak kabul etmiş olsa bile bu ülkelerin güvenlik sorunlarına istenilen düzeyde sağlıklı çözümler üretemeyecektir. NATO merkezli güvenlik sisteminin, yeni Avrupa'nın karşılayacağı başlıca sorunları dile getirmede istenilen başarıyı gösteremeyeceği ileri sürülmektedir. NATO merkezli Atlantik ilkelerini benimsemiş Avrupa, büyük oranda Anglo-Amerikan ve politik olarak muhafazakar bir Avrupa güvenliği anlayışını yansıtmaktadır. Bunun başlıca engeli Fransa ve diğer Batılı devletlerin (İspanya, İtalya ve Yunanistan) muhalefetleridir. Göz önünde tutulması gereken bazı sorunlardan birincisi NATO'nun Avrupa'nın yeni güvenlik sistemine uygunluk ve yeterlilik arz edip edemeyeceği veya Doğu-Batı ilişkilerinde kalıcı işbirliği sağlayıp sağlayamayacağıdır. İkincisi, ABD'nin Avrupa'daki rolüdür. Yani Atlantik ötesi ortaklık ile Batı Avrupa'nın siyasal bağlılığı ile ne tür bir dengenin kurulacağıdır. Üçüncüsü, NATO alan dışı imkan ve yetenek gösterebilecek midir? Bu senaryonun başlıca zayıflığı Balkanlarda güvenlik ihtiyacını karşılama yeteneğini ne ölçüde sağlayabileceği ve 21'inci yüzyılda yeni güvenlik yaklaşımları karşısında ne ölçüde gerçekleştirilebileceğidir.

2.2. Batı Avrupa Savunma Topluluğu Senaryosu

Bu senaryo, Avrupa savunma sistemine ilişkin NATO senaryosunda daha radikal bir değişikliği öngörmektedir. Bu senaryo iki varsayım dayanmaktadır. Bunlardan birincisi askeri-politik birlik olarak NATO'nun öneminde bir azalmayı, ikincisi ise politik olarak fazla birleşmeye dayalı Avrupa Birliği'nde bir Batı Avrupa Savunma Topluluğunun ortaya çıkmasını öngörmektedir. Bu modelde, Batı Avrupa Savunma Topluluğu kurulması ABD ile karşılıklı güvenlik ve işbirliği antlaşmasını dayandırılmaktadır. Bu yeni güvenlik birimi 1950'lerin başında kurulmuş ve gecikmiş olan BAB'dan Avrupa Savunma Topluluğu'nun yaratılmasını öngörmektedir. Bilindiği üzere Aralık - 2000 Nice AB Zirvesi'nde BAB'ın işlevinin sona erdirilmesine karar verilmiştir. Bu senaryoda, Batı Avrupa Savunma Topluluğu, Batı Avrupa'nın güvenliğinin temel garantisi niteliğindedir. Bu Topluluk daha geniş bir Avrupa güvenlik sisteminin sağlayabilecektir. Avrupa güvenliğine ilişkin bu model Soğuk Savaş sonrası güvenlik sorununa daha gerçekçi bir çözümü sağlayabilecektir. Buna göre Batı Avrupa Savunma Topluluğu, Batı Avrupa'ya dünyada devletlerarası ilişkilerde daha üst düzeyde bir ortam sağlayabilecek, Batı Avrupa'nın birleşmesini geliştirebilecek ve süratlendirebilecektir. Batı Avrupa bir güvenlik ve işbirliği uzmanlığı geliştirecekse gittikçe çok merkezli ve değişen dünyada kendi çıkarlarına uygun gerçekleştirebilmelidir (Bainbridge, 2001). Avrupa Birliği, askeri bir potansiyele sahip olmalıdır. Batı Avrupa güvenlik çıkarlarının iddia edildiği gibi ABD güvenlik çıkarlarıyla aynı olduğu söylenemeyecektir. Bu durum 1980'li yıllarda belirgin bir şekilde kendisini göstermiştir. Bu nedenle de Batı Avrupa, kendi bağımsız askeri kapasitesini, savunma ve uluslararası güç projeksiyonları açısından geliştirmelidir. Bu ise, ABD'nin askeri güçlerinin Avrupa'dan geri çekilmesine karşı kendini korumayı sağlayabilecektir. Aynı zamanda genişletilmiş nükleer caydırma sorununa yardımcı olabilecektir.

Batı Avrupa Savunma Topluluğu, Almanya'nın Batı'ya daha çok yaklaşmasını sağlayabilecektir. Almanya, Batı Avrupa Savunma Topluluğu ile askeri olarak birleşebilecek ve Avrupa Birliği ile politik ve ekonomik açıdan bütünleşme sağlayabilecektir. Bu durum Fransa'ya ve diğer Batı Avrupalı ülkelere güvenlik sağlayabilecektir. Bu yaklaşım aynı zamanda Almanya'nın Doğu komşuları tarafından da iyi karşılanabilecektir. Avrupa Birliği ile bağlantılı Batı Avrupa Savunma Topluluğu, Avrupa'daki istikrar ve orta merkezli çevre sistemi için sağlam bir öge olabilecektir. Avrupa'nın bu modelinin bileşenleri yeni güvenlik sisteminin gelişmesine yol açabilecektir. Batı Avrupa'da bir güvenlik topluluğunun sağlanması istikrarlı bir yapılanmanın geliştirilmesi ve birleşik Avrupa güvenlik

sistemünün oluşturulması daha gerçekçi bir başlangıç olabilecektir. Batı Avrupa Savunma Topluluğu, dünya barışını sağlayan bir güç olabilecektir. Avrupalılar, ABD'ye kıyasla bölgesel anlaşmazlıklara askeri müdahalede bulunmak açısından daha az eğilimli olacak ve bu tür anlaşmazlıklara diplomatik ve siyasal çözümler bulmaya yöneleceklerdir. Gelecekte Avrupalılara uluslararası krizlerde barışçı güç olma gereğine daha çok ihtiyaç duyulabilecektir. Bu güçler, Batı Avrupa Savunma Topluluğu tarafından daha etkin ve verimli olarak sağlanabilecektir. Böylesine bir savunma teşkilatı uluslararası sistemde ve Avrupa'da istikrar için bir güç olabilecektir.

Görünen güçlü yönlerine rağmen, Batı Avrupa Savunma Topluluğu Avrupa'da uzun dönemli bir barış düzenini yaratamayacaktır. Bu proje istenmeyen sonuçları itibariyle değerlendirildiğinde, riskli bir proje niteliğinde bulunmaktadır. Batı Avrupa'nın birleşmesi ve Batı Avrupa süper gücünün fiilen yaratılmasıyla Avrupa'nın bölünmesinin önlenmesi şansı kaybedilebilecektir. Avrupa Birliği'ne savunma ve dış politikaya ilişkin sorumlulukların yüklenmesi, AB'yi zorluklarla karşı karşıya bırakabilecektir. Bu da kara Avrupasında yeni politik ve stratejik sorunlar yaratabilecektir. Ayrıca önerilen ortak merkezli çevre sisteminin birbiriyle uyumlu ve yapıcı bir sistem sağlaması söz konusu olmayabilir. Onun yerine yeni bölünme şekillerine yol açabilecektir. Bu model aynı zamanda Atlantik ötesi ortaklığı da zayıflatabilecektir. Bu durum Batı Avrupa'nın stratejik birliğini 50 yılın sağladığı başarıyı ve refahı olumsuz yönde etkileyebilecektir. Bu modelde NATO ile kurumsal bir bağlılık bulunmaktadır.

Batı Avrupa Savunma Topluluğu, sadece Atlantik ötesi ortaklığı bozmakla kalmayacak, BDT'deki güçleri de harekete geçirebilecek ve reform sürecini zayıflatabilecektir. Batı sınırlarındaki Almanya dahil olmak üzere yeni ekonomik, politik ve askeri güçlerin ortaya çıkması BDT'deki muhafazakar, milliyetçi ve geçmişe bağlı güçleri kuvvetlendirebilecektir. Bu durum aynı zamanda Moskova'nın çıkarlarını da tehdit edebilecektir. Batı Avrupalı süper güç sadece BDT'yi etkilemekle kalmayacak, aynı zamanda Batı Avrupa'daki barışçı hareketleri ve radikal unsurları da rahatsız edebilecektir. Bunlar, Batı Avrupa nükleer gücünün gelişmesini; saldırgan ve yeni emperyalist dünya rolünü oynayacağından endişe edebilirler. Batı Avrupa'nın nükleer ve konvansiyonel askeri işbirliğinin 21'inci yüzyılın başında BDT, ABD, Çin ve Japonya yanında beşinci dünya gücünü oluşturacağı, zayıf ve yoksul ülkeleri yöneteceği ileri sürülmektedir. Batı Avrupa'da yeni askeri bloğun yaratılması İngiliz ve Fransız nükleer gücünün ABD'nin yerini alacağı ve bunun ve Avrupa ve üçüncü dünyayı

riske atacağı ileri sürülmektedir. Bu şekilde Avrupa bölgesinin yeniden yaratılacağı ve kıtada yeni bir silahlanma yarışının tızlanabileceği iddia edilmektedir.

Batı Avrupa Savunma Topluluğu, Avrupa'nın güvenlik sorununa bir çözüm getiremeyecektir. Özellikle Güney Doğu Avrupa'daki yükselen milliyetçiliğe, politik istikrarsızlığa ve ekonomik yeniden yapılanmaya karşı bir cevap oluşturamayacaktır. Doğu Avrupalı ülkelere verilen AB ve NATO üyelikleri daha fazla sorun yaratabilecek ve Moskova ile ilgili önemli sorunlar gündeme gelebilecektir. Bu nedenle, bu senaryo AB ve NATO üyesi Doğu Avrupa ülkelerindeki yeni demokratikleşmenin gereklerini ve güvenlik sorunlarını karşılamada başarı şansını azaltacaktır. Batı Avrupa Savunma Topluluğu, bölgedeki ulusal ve politik farklılıklara uygun düşmeyecektir. Batı Avrupa'daki ulusal farklılıklar ve politik ayrımlar, Batı Avrupa'da güvenlik ve işbirliğinin geliştirilmesini önemli derecede zorlaştırabilecektir. Bu nedenle verimsiz ve sonuçta kırılan bir sistem yaratabilecektir.

2.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Senaryosu

Bu senaryo, kolektif güvenliğin Pan-Avrupa sistemiyle doğmasını esas almakta, AGİT'in kurumsallaşma sürecini daha da geliştirmesine, yeni yaklaşımlara ve yönelimlere dayanmaktadır. AGİT'in kurumsallaşma işlevini ileri düzeyde tamamlaması ve Avrupa güvenlik ve istikrarına ilişkin konularda daha önemli bir rol alması, Avrupa'da daha geniş bir oluşum öne çıkarmaktadır. Avrupa güvenliğinin bu modelinde farklı olan şey, kıtanın merkezi güvenlik yapısında AGİT'i kapsamına almasıdır. Bu Avrupa modelinde, Pan-Avrupa işbirliği ve kolektif güvenlik için AGİT, bir üst düzeyde kurumsallaşmış bir statüye kavuşturulmuştur. Çünkü; AGİT'in Parlamento Meclisi, devlet ve hükümet başkanlarının ve dışişleri ile diğer bakanlıkların düzenli toplantıları Kasım 1990'da yürürlüğe giren "Yeni Bir Avrupa için Paris Şartı" ile düzenlenmiştir. Ayrıca, Paris Şartı, güvenliğin sürdürülmesi için özel birimleri ve onun da özünde anlaşmazlıkların çözümüne ve kriz yönetimine ilişkin mekanizmaları içermektedir. Avrupa barışını ve barışın devamlılığı için muhtemel olarak görevlendirilebilecek güçleri düzenlemektedir. AGİT merkezli bu yapı "bir bütün ve özgür" Avrupa'nın güvenlik sorunlarının yönetimine ve ilerlemesine yönelik bir yapıyı sağlayabilecektir. AGİT merkezli "Avrupa Güvenlik Sistemi", Avrupa'da uzun vadeli güvenliğin sağlanmasını ve kıtanın sorunlarının çözümünü içermektedir. AGİT merkezli "Avrupa Güvenlik Sisteminin" bu rolü aşağıda belirtilen nedenlerle yerine getirilebileceği değerlendirilmektedir;

Böyle bir Avrupa Güvenlik Sistemi AGİT'in en üst düzeyde kurumsallaşmasına dayanmaktadır. Bu sistem hem ABD'yi hem de BDT'yi içerecektir. Bu kolektif güvenlik sistemiyle ABD güçlerinin Avrupa'dan çekilmesi ileri sürülmüş ise de, ABD, AGİT'e katılmak suretiyle Avrupa güvenlik sisteminin önemli bir unsuru olabilecektir. BDT'nin bu güvenlik sistemine dahil olması bazı çevrelerce çok önemli olarak değerlendirilmektedir. Çünkü BDT'nin bu sistemin dışında kalmasının doğuracağı tehlikelerden kaçınmaya yardım edebilecektir. AGİT, yeni Avrupa güvenlik düzeninin ideal bir yapısı olarak görülmektedir. Özellikle, Güney Doğu Avrupa açısından böyle bir yapının oluşturulması çok önemlidir. "Avrupa Güvenlik Konseyi'ni" de içeren kurumsallaştırılmış AGİT, Güney Doğu Avrupa ülkelerinin güvenliğine ilişkin tek kurum olarak görülmekte ve algılanmaktadır. Soğuk Savaş sonrası Avrupa'daki anlaşmazlıkların yönetimi ve çözümlerine ilişkin mekanizmalar açısından diğer hiçbir kurum AGİT kadar önemli ve gelişmiş bir potansiyele sahip olamayacaktır.

AGİT, Avrupa'nın dengesinde istikrarsızlığa yol açmaksızın Almanya'nın daha geniş Avrupa yapısı ve bütünleşmesinde büyük bir imkan sağlayabilecektir. Almanya'nın bu Avrupa modeline monte edilmesi, hayati bir öneme haizdir. Ancak, böylece Doğu-Batu işbirliği sağlanabilecek ve bu yolla Almanya'ya karşı değil, Almanya'nın çevresinde yeni bir Avrupa barış düzeni sağlanabilecektir. Bu kolektif güvenlik yapısı Avrupa'da barışı ve sürekli bir kurumsal gelişmeyi sağlayabilecektir. Serbest piyasa ekonomisi ve insan haklarının yaygınlaştırılmasını içeren kolektif anlaşmanın kabulü, yaygınlaşan demokrasiye imkan verebilecek ve demokrasinin sürekliliğini sağlayabilecektir. Uzun ve tehlikeli tarihinde bütün ve özgür Avrupa'nın inşası daha gerçekçi olarak ortaya çıkabilecektir.

Bu Avrupa Güvenlik Sistemi, şu nedenle eleştirilmektedir; Avrupa güvenliğinde AGİT denenmiş bir uluslararası kuruluş değildir. AGİT'in birimleri, yönetsel yapısı ve toplantılarının pratikte nasıl olacağı tam olarak algılanamamıştır. AGİT gerçekten bir destek kazanmış ise de, onun sadece birlik prensibine ve konsepte dayalı bir forum olduğu değerlendirilmektedir. Pan-Avrupa'nın sözcüsü olan ve bu temel niteliği değiştirmek açısından iddialı bir AGİT yasallığını ve kabul edilebilirliğini zamanla kaybedebilecektir. Bu modele ilişkin temel eleştiri, onun nasıl çalışabileceğine yöneliktir. Saldırganlara karşı ortak ve uyumlu hareket nasıl sağlanabilecektir? Kolektif güvenlik tüm bileşenlerinin ortak ve kabul edilebilir davranışı göstereceğini varsaymaktadır. Kabul edilebilir davranış nedir? Dahası pek çok anlaşmazlık çok karmaşıktır, sorunun doğruları ve yanlışlarıyla, tarihi karmaşıklık ve belirsiz nedensellikler söz konusu

olabilmektedir. AGİT'in karar verme süreci genellikle oybirliği ilkesine dayanmaktadır. Eğer bu ilke esas alınrsa, AGİT'in kriz dönemlerinde farklı çıkarlar açısından durumu değerlendirildiğinde, karar alma süreci gittikçe zorlaşabilecektir. AGİT zorlayıcı bir mekanizmaya sahip değildir. Dolayısıyla bu durum kararlarının uygulamaya ne ölçüde geçilebileceğini gündeme getirmektedir. AGİT merkezli kolektif güvenlik yapısı, tek tip bir güç niteliğinde değildir. Çünkü AGİT, Batı Avrupa'da en güçlü, Orta ve Doğu Avrupa'da daha az emin, Balkanlarda ve BDT'de zayıf bir statüde olan kurumdur. Bunun için de Urallar'dan Atlantik'e kadar tüm Avrupayı kucaklayan bu tek tip ve simetrik yapıyı oluşturmak riskli görülmektedir. Çünkü Avrupa, onlarca yıldan beri politik olarak farklı ve stratejik olarak da parçalanmış bir konumdadır. Bu nedenle, bu güvenlik yapısının geleceğine yönelik olarak ciddi endişeler bulunmaktadır.

2.4. Devletler Avrupası Senaryosu

Bundan önceki senaryoların ortak özelliği, Soğuk Savaş sonrası Avrupa Güvenlik Sistemi'nin temel kurumsal yapılarına dayalı olduğunu varsayılmaktadır. Yeniden yapılandırılmış bir NATO, AB merkezli bir Avrupa Güvenlik ve Savunma İttifakı ve kurumsallaşmış bir AGİT sistemin en belirgin uluslararası kuruluşlarıdır. Bunların hepsinde temel olan özellikler bulunmaktadır. Bunlar da sağlamlık, istikrar, dayanıklılık ve düzendir. Bu senaryo; çok taraflı güvenlik yapısı, askeri ittifak ve bağlantılı bloklar olmayan bir Avrupa'yı öngörmektedir. Devletler Avrupası öyle bir Avrupa ki, "Avrupalı fiktî" kurumsal bir foruma dayanmamaktadır. Bu Avrupa'da birleşmenin uluslararası forumlarına sınırlı bir bağlılık vardır. BAB'ın 2000 yılında işlevine son verilmesi ile NATO, BAB'tan oldukça uzaklaşmıştır. ABD, Batı Avrupa'nın kolektif savunmasını her ne kadar İngiltere, Almanya, Türkiye ve İtalya ile iki taraflı güvenlik düzenlemeleri yapmak suretiyle sağlamış olsa da, artık NATO'ya emanet etmemektedir. AB, politik birlik için 1 Ocak 2002 tarihinde EURO'ya geçmiş, kendi iç pazarını tamamlamış, 1 Mayıs 2004'te 25 üyeli olmuş, 6'ncı genişlemesini 2007'de gerçekleştirmeyi ve 27 üyeli olmayı hedeflemiştir. 2015 yılına kadar Türkiye'yi genişleme stratejisi içine almış ve bu konudaki irade beyanını ortaya koymuştur. Batı Avrupa güvenlik ve işbirliği, halen ulusal farklılıklarla sınırlı bulunmaktadır. Fikir birliği ilkesine dayalı olmasına rağmen kurumsallaşmış AGİT, kolektif güvenliği sağlamanın etkinliğini geliştirmede pek başarılı olamamıştır. Bu gelişmelerin sonucu, çok parçalı bir Avrupa ortaya çıkmıştır. Batı Avrupa'da halen ulus devletlerin canlılığı ve gücü devam etmektedir. Güney Doğu Avrupa'da ise, milliyetçiliğin yükselmesi sürmektedir.

Bu senaryonun merkezinde tarafsız bir Almanya bulunmaktadır. NATO ile artık bütünleşmiş değildir. Bağımsız ulus devletlerinin bulunduğu bu parçalı ve çok merkezli Avrupa'da güvenlik; çok uluslu ittifak yapısı veya kolektif güvenlik anlaşmaları tarafından garanti edilemeyecektir. Saldırgan olmayan paktlar iki ve çok taraflı güvenlik anlaşmalarıyla daha gevşek, daha akışkan ve saydam bir yapı oluşturmaktadır. Bu yeni güvenlik düzenlemelerinin özünde bir dizi "Doğu Locarno Anlaşmaları", yani Almanya ile onun doğusundaki komşular arasında düzenlemeler bulunmaktadır. Aynı zamanda, yeni iki taraflı ilişkiler Almanya çevresinde ve Almanya ile birlikte geliştirilmelidir. Bu da ters yönde olmak üzere geleneksel çok merkezli çapraz politikalar, ittifak yapılarının değişmesi ve kayması, çok kutuplu istikrarsızlık ve karşıt milliyetçilikler demektir. Merkezi Avrupa'da, Almanya hakimiyetinde bir Orta Avrupa ortaya çıkabilecektir. Bu da Almanya'nın ekonomik hegemonyası ve kültürel etkisinin yaygınlaşması anlamındadır. Bu senaryo, BDT'de daha gevşek bir konfederasyonu ve tekil cumhuriyetlerin bölgesel komşularıyla iki taraflı ilişkilerinin derinleşmesini gündeme getirecektir. Bu kapsamda Baltık Cumhuriyetlerinin kuzey komşuları, Ukrayna'nın Polonya ve Azerbaycan'ın Türkiye ile ilişkileri önemli örnekler olarak karşınıza çıkmaktadır. En sorunlu bölge ise Balkanlar olabilecektir. Çünkü bu bölgede etnik, ulusal, dinsel ve politik düşmanlıklar halen devam etmektedir. Öte yandan bilinen ve olağan düşmanlar arasında yeni dostluklar da ortaya çıkabilmektedir. Yunanistan ve Bulgaristan arasında Türkiye'ye karşı dostluk ilişkilerinin kurulması ve geliştirilmesi bu gelişmeye en iyi bir örnek teşkil etmektedir. Blok dışı devletler Avrupasına dayalı Avrupa güvenlik sisteminin De-Gaulle'cü bir mantığı bulunmaktadır. Bu sistem, ulus devletinin yararına ve sürekli yaşama yeteneğine inanan Avrupalılar arasında yaygın bulunmaktadır. Blok dışı ve ayrıştırılmış sistemin avantajları şunlardır:

Aynı ulus devletler uluslarüstü kurumların sınırlamaları olmadan işbirliği yaparak ulusal güvenliği, siyasal bağımsızlığı ve kıtanın farklı haklarının kültürel farklılıklarını en iyi şekilde sağlayabilirler. Bu durum M. Thatcher ve milliyetçi sağın önde gelen ismi Enoch Powell tarafından sık sık gündeme getirilmiştir. Powell'a göre "Blokların Avrupasının yerine, bağımsız hükümler devletlerin Avrupası geçmiştir" ve Batı Avrupa siyasal birimi yerine artık "bağımsız hükümler devletler arasında işbirliği gibi bir yeni ve gerçekçi politika" söz konusudur. O'na göre, 19'uncu yüzyılın üçüncü çeyreğinde ortaya çıkan Prusya emperyalizminden sonra ilk defa bir "Milletler Avrupası" mümkün olabilecektir. Bu nedenle AB, "Avrupa'da ortaya çıkan diğer hareketleri, Orta Avrupa'da yeniden ortaya çıkan

bağımsız devletleri, Almanya ile Avrupa'nın geri kalan ülkelerini" izlemek durumundadır.

Yeni bir görüşe göre, Avrupa'nın ekonomik refahı AB ile bir politik birlik yaratmaya dayalı değildir. Onlara göre Avrupa'nın maddi refahı emredici ve müdahaleci politik yapılar olmaksızın en iyi şekilde serbest piyasa koşulları içerisinde sağlanabilecektir. Bunun için de AB'nin bir genişleme konseptine uygun olarak yeni üyelerle genişletilmesi savunulmaktadır. Bu senaryonun daha çok yayılmış ve değişen bir güvenlik gündemi nedeniyle Soğuk Savaş sonrası Avrupa'ya daha uygun geldiği iddia edilmektedir. Örneğin, Balkanlardaki siyasal istikrarsızlık, kuzey Afrika'daki nüfus artışı eylemi ve Doğu Avrupa'daki etnik anlaşmazlıklar gibi bölgesel sorunlar İrlanda, Avusturya ve Norveç gibi ülkeleri çok farklı şekilde etkileyemeyecektir. Bu nedendir ki, bir Pan-Avrupa veya AB ve NATO'nun ortak söylemini beklemek yanlış olacaktır. Bunun içindir ki, bölgesel veya bölge altı gruplaşmalar çok daha uygun olabilecek ve gerekli olduğu zaman Avrupa devletleri arasında hükümetlerarası geçici işbirliği biçimleri tarafından da desteklenebilecektir. Aynı zamanda süper güçlerin ve blok sistemi sınırlamalarının ve egemenliğinin dışındaki bir Avrupa, bölgesel ve bölge altı gelişmenin sağlanmasında daha özgür olabilecektir. Ekonomik, siyasal, güvenlik, çevresel ve kültürel işbirliğinin yeni forumları Orta Avrupa'da, Balkanlarda, Güney Avrupa'da ve Baltık'da gelişebilecektir. Bunun yanında, her bir Avrupa devleti dış dünya ile kendi özel ilişkilerini geliştirmede serbest olabilecektir. Bu kapsamda İspanya'nın Latin ve Orta Amerika ile, Fransa'nın Kuzey Afrika ile geleneksel bağları; İngiltere'nin İngiliz Milletler Topluluğu ve ABD ile özel ilişkileri söz konusu olup, bu ilişkilerin daha da çok geliştirilmesine gayret sarf edilebilecektir.

Devletler Avrupası'nın Almanya tarafından yönlendirilen AB ile daha derinden bir birleşme tehlikesinden kaçınabileceği ileri sürülmektedir. AB içindeki politik ve ekonomik karar verme süreci, bir anlamda diğer 24 AB üyesi ülkenin kendini güçlü Almanya ekonomisine yönlendirilmiş ve onun dümen suyuna girmiş olması demektir. Ayrıca, Devletler Avrupası sisteminde Almanya'nın belirleyici bir ülke olması, Fransa ve İngiltere tarafından istenmemektedir. Devletler Avrupası, Soğuk Savaş öncesi güçler dengesinin istikrarsızlığına dönüş anlamına gelecektir. Çünkü, 1914 ve 1919'a kıyasla Avrupa'da karşılıklı bağımlılık daha yüksek orandadır, bu karşılıklı bağımlılık ekonomik olduğu kadar, kültürel, siyasal ve sosyal niteliktedir. AB'nin genişleme sürecinde olması, 2014 yılına kadar olan süreçte 6'ncı ve 7'nci genişlemesini 25 + 2 + 2 formatında yapabileceği yönünde beklentilerin olması, Batı Avrupa ülkeleri arasında karşılıklı

ekonomik bağımlılığı daha çok kurumsallaştırabilecektir. Batı Avrupa'da politik kültürün dönüşümü söz konusudur.

Güvenliğin sağlanması ve Avrupa istikrarı açısından çok merkezli devletler Avrupası modeli eleştirilmiştir. ABD'nin Avrupa'dan askeri ilişkisini kesmesi ve NATO'nun çökmesi, BDT'nin Avrasya'da en büyük konvansiyonel ve nükleer güç olarak kalabilmesi sonucunu verebilecektir. BDT'nin yoğun bir askeri potansiyel olarak politik amaçlarını gelecekte de gözetmesi söz konusu olabilecektir. Devletler Avrupası, BDT'deki reform süreci de dikkate alındığında, Avrupa'da güvenlik sisteminin yeniden yapılanmasını sağlayamayacaktır.

Ekonomik ve politik olarak güçlü bir Almanya'nın konumu, komşuları, dostları ve düşmanlarını yakından ilgilendirmektedir. Güçlü bir Almanya, iddialı ve milliyetçi gurur gösterisine yol açabilecektir. Almanya'nın çıkarlarını Batı ve Doğuyla bağdaştırmak güçlük yaratabilecektir. Bu kapsamda Fransa - Almanya gerilimi artabilecek ve Doğu Avrupa'da "Alman şovenizmi" önemli bir tehdit unsuru oluşturabilecektir. Dinamik bir Almanya ile daha geniş bir Avrupa yapısı arasında işbirliği ve güç kanalları olmaksızın Almanya'nın gücü ve etkisi karşısında Avrupa'daki kararlı dengeyi sağlayabilmek güçleşebilecektir.

Bir bağımsız ulus Devletler Avrupası, Almanya politikasında Balkanlaşmaya veya eski harp öncesi güç dengesi sisteminde çok kutuplu istikrarsızlıklara yol açabilecektir. Devletler Avrupası'nda; milliyetçilik, düşmanlık ve güvensizlikler artabilecektir. Hükümetlerarası sınırlı ve gevşek işbirliği forumlarına dayalı olmak, uzun vadeli işbirliğini yaratmakta yeterli olamayacaktır. Ortak çalışma ve kolektif karar vermek için belirli kurallara dayanan yapılar olmayınca; Batı Avrupa'da ulusal düşmanlıklar yeniden ortaya çıkabilecektir. Küçük ve orta çaptaki güçlerin Fransa, Almanya ve İngiltere gibi büyük güçlere karşı güvensizliği artabilecek ve bu ülkeler hem birbirine hem de diğer ikisinin birlikteliğine karşı da güvensizlik duyabileceklerdir. Bütün bunların üstünde Almanya, güvensizlik, kıskançlık ve şüphenin temel öznesi olabilecektir. Bu durum savaş öncesi dönemle uzlaşmayı kötü bir şekilde aşındırabilecektir.

Avrupa'nın diğer bölgelerinde aşırı milliyetçilik ve etnik anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Almanya ile Polonya, Yunanistan ile Türkiye, Sırbistan - Karadağ ile Bulgaristan, Macaristan ile Romanya ve Romanya ile Rusya Federasyonu arasındaki anlaşmazlıklar en belirgin olanlardır. Parçalı ve çok merkezli Avrupa'da anlaşmazlıklar, devletlerarası ve toplumlararası tartışmaları yeniden yaratmaya yöneliktirler. Bu ülkelerin pek çoğu Balkanlarda bulunmaktadır. Bölgenin geçmişte olduğu gibi, günümüzde de

Avrupa çapında anlaşmazlıkların bir anlamda yoğun olduğu bilinmektedir. Eski ittifak sistemi yerine, blok dışı ve çok merkezli Avrupa'nın ortaya çıkması, silahların kontrollü ve silahsızlanma görüşmelerini önemli derecede karmaşık hale de getirebilecektir. Viyana'daki Avrupa konvansiyone kuvvet ve Avrupa'da Güven ve Güven Arttırıcı Önlemler ile silahsızlanma konferansı görüşmeleri ittifak içi danışma ve görüş birliğini oluşturmanın sürecini kolaylaştırabilecektir.

Politik olarak parçalanmış bir Avrupa'nın diplomatik olarak zayıflayabileceği ileri sürülmektedir. Gittikçe daha çok fazla çok kutuplu bir dünyada "bir ekonomik dev, fakat politik çüç" olmak, en iyisi olabilecektir. Bağımsız ve egemen ulus devletlerin Avrupası, üstlendikleri konuları ve potansiyeli yaşama geçirmede başarısız olabilirler. Böylesine zayıf ve parçalı bir Avrupa, süper güçlerin dış müdahale ve yönlendirmelerine maruz kalabilecektir. BDT ile işbirliği ortadan kalkarsa, onun daha güçlü ve saldırgan bir tavrı ortaya çıkabilecektir. Bu nedenle Devletler Avrupası yaklaşımı, Avrupa'yı zayıf ve parçalı bir hale getirecek ve hem dış güvenlik tehlikeye girecek hem de kendi içinde milliyetçiliğin öngörülemeyen riskleri ortaya çıkabilecektir. Avrupa'nın kolektif güvenlik sistemi modelinde olduğu gibi, bu senaryonun tarihsel örnek ve yapılagelişleri sağlanamayacaktır. Güçler dengesi düzenlemelerinin istikrarsız ve riskli olduğu bilinmektedir. Ne savaş içi yıllardaki Locarno Antlaşmaları ne de Bismark'ın savunmacı çok kutuplu ittifaklar sistemi kışa çapında anlaşmazlıkları engelleymemiştir. Askeri ve stratejik açıdan savunma faaliyetlerine yönelik ittifak yükümlülüklerini sınırlamak mümkün bulunmamaktadır. Bu nedenle Devletler Avrupası'nın işlevsel olarak etkili olamayacağı ileri sürülmektedir.

3. Avrupa'da Yeni Güvenlik Yaklaşımları ve Türkiye'nin Konumu

Avrupa'nın bütünündeki güvenlik ve istikrarı, Kuzey Atlantik Bölgesi'ndeki güvenlik ve istikrarın gelişiminden ve devamından ayrı tutmak mümkün değildir. Bu nedenle, Atlantik ötesi bağın tüm Avrupa için yeri doldurulamayacak bir güvenlik ve istikrar yükümlülüğünü taşıdığı görülmektedir. AB ülkeleriyle BDT ülkelerinin bütünleşmiş ve hür bir Avrupa için kaynaşmaları, kapitalizmin siyasal felsefesi olan liberalizm, demokrasi, insan hakları, azınlık hakları ve halkların kendi kaderlerini tayin etme haklarını yaşama geçirebildikleri ölçüde mümkün olacaktır. Kışa çapında demokratik toplumların sağlamlştırılması, korunması ve herhangi bir şekilde zorlama ve sindirme hareketinden yoksun kalmaları Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı'ndaki yükümlülükler uyarınca AGİT devletleri

İçin olduğu kadar NATO ve AB'yi, AB kapsamında AGSP'yi doğrudan ve somut olarak ilgilendiren bir ilgi konusudur.

Bu nedenle Avrupa'da barışın korunabilmesi ve barışın sürekliliğinin sağlanabilmesi için BM ve AGİT gibi barışı koruma amaçlı olarak teşkil edilen, fakat halen yaptırım gücü istenilen düzeyde bulunmayan uluslararası kuruluşların günümüz koşullarında görevlerini daha etkin olarak yapabilecek bir şekilde geliştirilmesi ve bu meyanda NATO'nun çeşitli imkan ve yeteneklerinden planlı bir şekilde yararlandırılması uygun olacaktır. 23-24 Nisan 1999 NATO Washington Zirvesi'nde kararlaştırıldığı üzere, AGSK'nın NATO yeni stratejik konsepti kapsamında, Avrupa ayağını güçlendirebilecek bir şekilde yeniden etkin ve efektif bir şekilde Avrupa güvenliğinde önemli bir konum elde etmesi gerekmektedir. Bu şekilde Avrupalılar kendi güvenlik ve savunmaları için daha büyük sorumluluklar üstlenebileceklerdir. Aynı zamanda 7-9 Aralık 2000 tarihleri arasında AB Nice Zirvesi'nde alınan karar gereğince AGSP'nin 2003 yılından itibaren Petersberg Görevlerini AB Antlaşmasında öngörüldüğü şekilde yerine getirebilecek bir yapılanma ve kurumsallaşma sürecine girmesi Avrupa güvenliği için önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Kuzey Atlantik Bölgesinde önleyici diplomasi, çatışmayı önlemenin, işbirliğine dayalı güvenliğin, demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesinin bir aracı olarak AGİT'in güçlendirilmesi ve mevcut kurumsal sistemine ilave olarak yeni yeteneklerin kazandırılması önem arz etmektedir. Özellikle AGİT'in erken uyarı, çatışmayı önleme ve kriz yönetimi alanlarında işlevsel yeteneklerinin artırılması, Avrupa güvenliğini tehdit eden eylemlere karşı önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Güvenlik sisteminde genişleme sürecinin bölünmemiş bir Avrupa'nın devamlılığını sağladığı sürece çok yararlı olabileceği değerlendirilmektedir. Özellikle uluslararası kuruluşların genişlemeleri, bu kuruluşların etkinliğini artırması oranında kabul görebilecektir. Genişleme, Avrupa'daki uluslararası kuruluşların temel ortak işlevlerini olduğu kadar, barışı koruma ve diğer yeni görevleri icra etme niteliğinde geliştirilmelidir. Bu kapsamda NATO ve AB'nin genişleme sürecinde bölünmemiş bir Avrupa'nın yaratılması olgusuna önem vermenin gerekliliği açık olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu şekilde AB ülkeleriyle BDT üyesi ülkelerin bütünleşmiş ve hür bir Avrupa için kaynaşmaları mümkün olabilecek ve böylelikle güvenlik ve istikrara katkı sağlanabilecektir.

AB'nin amacı, kriz yönetimi, insani yardım ve barışı destekleme hareketlerinde kendi kendine karar verebilen ve yeterli bir askeri güç ile desteklenen bir güvenlik ve savunma kimliğine kavuşmak ve ortak savunma

politikası oluşturmaktır. Avrupa savunma sanayinin gelişmesine yönelik olan bu yaklaşımın aynı zamanda ekonomik nedenlere dayandığı değerlendirilmektedir. Kriz yönetimi ve barışı destekleme hareketinde sorumluluğun AB tarafından yüklenilmesi NATO'nun sadece nükleer caydırıcılık ve 5'inci madde görevleri için öngörülen bir organizasyona dönüşmesinin önünü açmıştır.

Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar olan dönemde Büyük Atatürk'ün "çağdaş uygarlık düzeyine erişme" hedefi çerçevesinde sürekli olarak Batı'ya yönelik bir politika izlemiştir. Bu politikanın gereği olarak güvenlik alanı içinde de aynı yönelimi göstermiş ve Türkiye; NATO, AGİT ve Avrupa Konseyi gibi Avrupa güvenliğini doğrudan ilgilendiren uluslararası güvenlik kuruluşları içinde üye sıfatıyla önemli roller üstlenmiştir ve üstlenmeye devam etmektedir. 21'inci yüzyılda Türkiye'nin yüksek ideali ana çağdaşlaşma hedeflerinin belirlenmesi ve bu hedeflere ulaşılması olmalıdır. Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin gerçekleştirilmesi, bu ana çağdaşlaşma hedeflerinin başında gelmektedir. AB'ye tam üyelik Türkiye'nin stratejik vizyonunun ayrılmaz bir parçasıdır. Bu hedef, Büyük Atatürk'ün çağdaş uygarlık düzeyine erişme hedefi ile uyum göstermektedir.

Uluslararası ekonomik açıdan gelişmeler değerlendirildiğinde, AB'nin Avrupa'nın başlıca siyasi ve ekonomik bir aktör olacak ön plana çıkması kaçınılmaz görülmektedir. Bu kapsamda Avrupa'nın artık giderek AB demek olduğu gün ışığına çıkmaktadır. Bu nedenle Türkiye, kısa vadeli güvenlik çıkarlarında bir boşluk doğmaması için AB ile AGSP bağlamında geliştirdiği mekanizmaları daha da ileriye taşımalıdır. Esas olarak 3 Ekim 2005'de başlayan tüm üyelik müzakerelerini belirlenen takvime gereğince titizlikle uygulamalıdır. Türkiye'nin AB'ye tam üye olması, sonuçları itibariyle Türkiye'nin NATO'dan sonra AGSP'ye de tam katılımını ve bu suretle Avrupa Güvenliğinin bütünleştirilmesini sağlayabilecektir.

AGSP içinde Türkiye'nin yerinin tam ve açık bir şekilde belirlenmesi, Avrupa güvenliği açısından çok önem taşımaktadır. Avrupa'nın yeni güvenlik yapılanması oluşurken, birinci amacın BAB'taki Türkiye'nin müktesebatının korunmasına gerekliliği üzerinde durulmalıdır. Bu sağlanabildikten sonra Avrupa'nın 21'inci yüzyıl güvenlik sistemi içinde söz sahibi olabilmek için bu müktesebatın daha da ileriye götürülmesi için girişimlerin yoğunlaştırılmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

21'inci yüzyılda değişen güvenlik yaklaşımları çerçevesinde; Avrupa güvenlik yapılanmasında Türkiye'nin kazandığı hakları kaybetmemesi ve bu hakların daha ileriye götürülmesi önemlidir. Özellikle; NATO'nun

destekleyeceği bir AB hareketında, Türkiye'yi karar mekanizmasına en başından itibaren katılmalı, otonom bir AB hareketında ise, Türkiye hareketata katılma niyetini bildirdikten sonra karar mekanizmalarında yer alabilmelidir.

21'inci yüzyıl, "küresel güvenlik" kavramının yaygın olarak kullanılabilceği bilinmektedir. Bu kavram, aynı zamanda uluslararası güvenlikle ilgili kuruluşların benimsemesi ve uygulaması gereken bir yaklaşımın en belirgin göstergesidir. 21'inci yüzyılda Avrupa güvenliğini küresel güvenlikten ayırmak mümkün değildir. Aynı zamanda küresel güvenlik bir anlamda Avrupa'dan kaynaklanan güvenlikle ilgili sıkıntıları giderme amacını da taşımaktadır. Avrupa güvenliğini ise, Türkiye'nin güvenliğinden ayırmak hiç mümkün değildir. 21'inci yüzyılda küresel tehditleri değerlendirdiğimizde, müşterek güvenliğimize yönelik potansiyel, etnik ve politik ihtilafların devam ettiği görülmektedir. Özellikle NATO'nun kriz bölgesi olarak adlandırdığı 16 bölgesel sorunun 13'ü Türkiye'yi doğrudan ilgilendirdiği dikkate alınır, bölgemizdeki barış ve istikrara ne derecede ihtiyaç bulunduğu açık olarak görülmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin güvenlik yaklaşımını AGSP'den ayrı olarak düşünmek mümkün değildir. Güvenlik bir bütün olarak tesis edilmeli ve yaratılmalıdır. Türkiye'nin 21'inci yüzyıl Avrupa güvenlik sisteminde etkin ve verimli bir konumda yer alması, aynı zamanda 21'inci yüzyıl Avrupa güvenlik kurumlarının geleceği içinde önemli bir garanti oluşturabilecek ve Avrupa güvenliğine önemli ölçüde katkılar ve destekler sağlayabilecektir.

21'inci yüzyılda Türkiye'nin güvenliği ile Avrupa güvenliği bir bütünlük oluşturmalıdır. Ortak bir güvenlik yapılanması içerisinde bulunmak, aynı zamanda küresel güvenliğin sağlanmasına ve sonsuza kadar devam etmesine imkan sağlayabilecektir.

Sonuç

Günümüzde Avrupa güvenliğinin yeniden yapılandırılmasına ilişkin olarak ABD, NATO'nun yeni tehditlere uygun olarak dönüşümünü benimsemekte, diğer yandan da AB'nin AGSP oluşumunu Avrupa'nın güvenliği için desteklemektedir. Bu kapsamda ABD, AB ile NATO arasında sürekli bir işbirliğinin yaşama geçirilmesi konusundaki görüşünü ortaya koymaktadır. 21'inci yüzyılda Avrupa güvenlik yapısının oluşturulmasında BDT ve Şanghay İşbirliği Teşkilatı'nın konumu da dikkatle izlenmelidir. Özellikle BDT'nin geleceği hakkında, önemli belirsizlikler söz konusudur. Bu kapsamda AB ve NATO, bu güvenlik yapılanmaları esnasında BDT ile ilgili gelişmeleri dikkatle takip etmeli ve özenle incelemelidir.

Türkiye, AB'nin Avrupa güvenlik yapısının önemli bir kurumu olacak olan AGSP'de etkin bir rol alabilmesi için AB'ye AGSP ve AGSK ile ilgili yeni öneriler getirebilmeli ve yeni açılımlar sağlayabilmelidir. AB ilişkilerinde özellikle güven artırıcı politikalara ağırlık vermelidir. Bu kapsamda Türkiye, Avrupa-Atlantik kurumları içindeki yeri açısından AB ile güvene dayanan yeni açılımlara yönelmeli ve mevcut ilişkileri ilerletmeye taşıyabilecek projeler üretebilmelidir.

Soğuk savaş sonrası dönemde Avrupa kıtasında güvenliği doğrudan etkileyen tehdit unsurları küresel terör, insan kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, kara para aklama ve enerji problemleri olarak sıralanmaktadır. Avrupa'nın günümüzde karşı karşıya olduğu yukarıda bütün risk ve tehditlerin önlenmesi ve istikrarın sağlanmasında anahtar ülke hiç kuşku yok ki, Türkiye'dir. Gerek coğrafi-kültürel hinterlandı gerek Batı ile yakın siyasi ve ekonomik ilişkileri nedeniyle Türkiye'nin Avrupa güvenliğine sağlayacağı katkı, ölçülebilir tüm değerlendirmelerin üstündedir. Avrupa'nın geleceği ve güvenliği bakımından hayati önem taşımaktadır.

NATO üyeliği nedeniyle Türkiye'nin Avrupa savunmasında gerekli etkin askeri operasyonlar için ihtiyaç duyulan altyapısına ilave olarak coğrafi-stratejik konumu da yeni dünya koşullarında önemini korumaktadır. Türkiye; Hazar Denizi ve Ortadoğu'dan Avrupa Birliği ülkelerine güvenli enerji akışını sağlayabilecek kavşak bölgede bulunmaktadır. Öte yandan terör ve illegal örgütlenmelerle mücadele konusunda kayda değer tecrübe ve birikime sahiptir. Ortak savunma doktrinleri, silah sistemleri ve eğitim programları ve standartları nedeniyle zaten Avrupa'ya uyumlu olan Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda Atlantik veya Avrupa merkezli senaryoların hangisi geçerli olursa olsun, Avrupa güvenliği bakımından hayati işlevini koruyacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça:

Kitaplar:

Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO ilişkilerinin geleceği, Türkiye'ye etkileri (2001). *Harp Akademileri*. İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.

Baldwin, David (1997). The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23, 1, s. 5-26.

- Bainbridge, Timothy (2001). *The Penguin Companion to the European Union*. London: Penguin Books.
- Buzan, Barry ve diğ erleri (1991). *The European Security Order Recast*. London: Pinter Publishers.
- Çayhan, B. Esra (2000). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3.
- Dietrich, Fisher (1993). *Non-Military Aspect of Security: A Systems Approach*. Dartmouth: UNIDIR and Dartmouth Publishing Company.
- Goldgeier, James M. (1999). *Not Whether But When: The U.S. Decision to Enlarge NATO*. Washington DC: The Brookings Institution Press.
- Haine, Jean-Yves (2005). Berlin Plus. Erişim: 26 Ağustos 2005, <http://www.iss-eu.org/esdp/03-jyhb%2B.pdf>.
- Heishourg, François(2000). *European Defence: Making it Work*. Paris: WEU Institute for Security Studies.
- Howorth, Jolyon (2000). 'European Integration and Defence: The Ultimate Challenge' (Chaillot Paper No.43). *WEU Institute for Security Studies*. Paris: WEU Institute for Security Studies.
- Hunter, Robert E. (1998). NATO in the 21st Century: A Strategic Vision. *Parameters*, Summer 1998, 15-29. Erişim: 5 Ekim 2005, <http://carlisle-army.mil/usawc/Parameters/98summer/hunter.htm> 05 Ekim 2005.
- International Conference on the Relationship between Disarmament and Development: Final Document (1987). *United Nations*. New York: United Nations.
- Karasomanoğlu, Ali (2001). 'AB ve NATO üyesi ülkelerin ulusal güvenlik stratejileri'. *Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO ilişkilerinin geleceği, Türkiye'ye etkileri*. İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.
- NATO El Kitabı (1998). Brüksel: NATO Basın ve Enformasyon Bürosu Yayınları.
- Okman, Cengiz (2001). 'AGSK Yapısında Karar Alma Süreci ve Diğer Uluslararası Örgütlerle İlişkiler'. *Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO ilişkilerinin geleceği, Türkiye'ye etkileri*. İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.
- Rotschild, Emma (1995). What is Security. *Daedalus*, 124, no.2, 53-98.

Sandıklı, Atilla (2001). 'Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, NATO ve Türkiye'. *Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO ilişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri*. İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.

Solana, Javier (2003). 'A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy'. Selanik: Avrupa Birliği Konseyi.

Turgut, Reşat (2003). 'Yeni Güvenlik Anlayışı Kapsamında TSK'nın Yeniden Yapılanması ve Modernizasyonu'. *Dünya'da Yeni Güvenlik Anlayışları, Türkiye'nin Durumu ve İhtiyaçları (13-14 Mart 2003)*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.

----- (2001). 'AGSK'daki Gelişmeler', *Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO ilişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri*. İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.

Waever, Ole (1998). 'Insecurity, Security and Asecurity in the West European Non-War Community. Emanuel Adler and Michael Barnett (eds.). *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press.

Weidenfeld, Werner (2000). Europe-Just a Zone of Stability. *International Politic-Transatlantic Edition*, 1, 4, 3-10.

Yacobian, Mona (2004). 'Promoting Middle East Democracy: European Initiatives'. *UCIP Special Report 127*, Washington DC: UCIP.

Yıldız, Yavuz Gökalp (2001). Yeni Güvenlik Anlayışı ve Arayışları. Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi. *Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO ilişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri*. İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.

İnternet Kaynakları:

http://ue.eu.int/ueDoes/cms_Data/does/pressData/en/ec/00400-r1.%20ann.en0.htm,

<http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm>

<http://www.hrf.tu.nato.int/history/history7.htm>,

<http://www.nato.int/issues/nato-eu/chronology.html>

<http://www.army.mil/USA WC/parameters/98 summer/hunter.htm>.